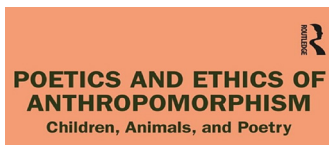

CHRISTOPHER KELEN &
CHENGCHENG YOU
**POETICS AND
ETHICS OF
ANTHROPOMORPHISM**
**Children, Animals,
and Poetry**

New York: Routledge, 2022 (272 s.)

Antropomorfering, det å fremstille dyr eller andre ikke-menneskelige aktører ved hjelp av trekk som vanligvis assosieres med mennesker, er barnelitteraturens mest utbredte retoriske grep. Denne påstanden danner utgangspunktet for Christopher Kelen og Chengcheng Yous studie *Poetics and Ethics of Anthropomorphism. Children, Animals, and Poetry* (2022). Som tittelen røper, er forfatterne mest interesserte i menneskeliggjorte dyr. Den høye frekvensen av dyr i litterære tekster rettet mot barn hviler på en svært utbredt forestilling om at barn står i et særlig nært slektskap med (ikke-menneskelige) dyr. Selv om denne nærheten kan knyttes til idylliserende og romantiske ideer om det ufordervede naturbarnet, mener Kelen og You at dyremetaforer i stor grad har vært brukt til å kritisere eller underordne barn voksenverdens normer og ideal. Impliserer dette at menneskeliggjørende beskrivelser av katter, bjørner eller østers er forbundet med tilsvarende positive konnotasjoner? For å svare på dette spørsmålet tar forfatterne for seg et knippe, stort sett angloamerikanske, kanoniserte, lyriske tekster der dyremotiv står sentralt. De fleste av disse tekstene kategoriseres vanligvis under "barnelitteratur", men Kelen og You fremholder at utvalget er motivert ut fra en overbevisning om at stor poesi overskrider så vel aldersklassifiseringer som litteraturhistorisk periodisering. Også valget av teoretiske spørsmål og referanser fremstår fleksibelt og gjennomtenkt. Forfatterne har ikke latt seg begrense til sentrale tekster innenfor dyrestudier (animal studies), som Giorgio Agambens *The Open. Man and Animal* (2002), Jacques Derridas *The Animal That Therefore I Am* (2006) eller

Donna Haraways *When Species Meet* (2008). Tenkere som Charles Darwin, Mikhail Bakhtin, Theodor Adorno og Emmanuel Levinas fremstår som minst like viktige teoretiske premissleverandører.

Det overordnede målet for studien er ikke å etablere en katalog over ulike former for antropomorfismer eller dyrepoesi for barn, ei heller å undersøke hvordan dyremotiv har vært fremstilt til ulike tider, eller hvordan de har vært oppfattet av reelle lesere. Kelen og You er først og fremst interessert i å forstå hvordan lyrisk språk og form har bidratt til å forme menneskenes syn på dyr. De synes å mene at vår hang til å ikle oss dyreham eller å sette (andre) dyr i vårt eget sted er konstituerende for relasjonen mellom mennesker og dyr. Denne overordnede ambisjonen har noen avgjørende implikasjoner for forfatterens tilnærming til materialet de undersøker. Det viktigste er, i mine øyne, at de erkjenner at deres studieobjekt ikke er dyr, men menneskeskapte språklige konstruksjoner som peker mot våre dyriske medskapninger. Selv om dyr utvilsomt kommuniserer og kan sies å formidle narrativer, er det bare menneskedyr som kan skape lyriske verbaltekster. Av dette følger at også lyrikkens dyr er menneskeskapte, og det er mennesker som ikler dem menneskelige trekk eller fremstiller mennesker (særlig barn) slik at de minner om dyr.

Selv om bokens diskusjoner av dyrepoesiens etiske dimensjoner til tider glir ut i abstrakte fabuleringer som synes å fjerne seg vel langt fra de konkrete møtene, situasjonene og handlingene som skildres i de undersøkte diktene, er denne forpliktelsen overfor litteraturen som menneskelig konstruksjon befriende tydelig. I den voksende mengden av økokritiske, nymaterialistiske og dyreorienterte lesninger av litteratur myntet på både barn og voksne er det ofte uklart hva slags status de omtalte litterære plantene, dyrene, bakteriene eller landskapene tenkes å ha. Ved å insistere på at vi som skriver, leser, synger eller lytter til dikt nødvendigvis må forstå verden utfra en menneskelig horisont, unngår Kelen og You en av de antroposentriske feilslutningene de undersøker: Selv om vi mennesker prøver å sette oss inn i en bjørns liv, skildre dens opplevelser, tanker og handlinger kan et menneske aldri få innsikt i hvordan det er å være bjørn.

Siden forfatterne er tydelige på at studieobjektet for analysene deres er menneskelige forsøk på å nærme seg det dyriske i det menneskelige snarere enn konkrete ikke-menneskelige dyr, opererer de ikke med noe avgjørende skille mellom dyrebeskrivelser som viser til virkelige dyretyper som mus eller kyr, og leke- eller fantasidyr som teddybjørner eller drager. De mener heller ikke at det er meningsfullt å forholde seg til antropomorfismer og zoomorfismer som

adskilte konsept. Snarere er det her snakk om én og samme retoriske strategi som folder seg ut på en skala fra det menneskelige til det dyriske. Målet om å utforske hvordan lyriske tekster forholder seg til ikke-menneskelige dyr gjør det imidlertid viktig å skille mellom de ulike språkhandlingene som dyr fremstilles gjennom. Derfor presenterer de innledningsvis en taksonomi over tekster som snakker til, med, på vegne av, over, eller om dyr. Selv om det å gi dyr stemme gjør dem mer menneskelige og mindre dyriske, åpner det et rom for stemmeløse i den verbale menneskelige diskursen som er fraværende i tekster der et menneskelig lyrisk jeg kun taler på vegne av eller om dyr. Som forfatterne selv poengterer, kan slike retoriske gester, om enn illusoriske, bidra til "an exchange between human and hybrid human-animal sensibility" (7). Dessverre vender forfatterne kun sporadisk tilbake til denne enkle, men sentrale kategoriseringen av utsigelsessituasjoner.

De viktigste strukturerende kategoriene i boken er sjanger og tema. Mens det første kapitlet tar for seg utbredte retoriske strategier i dyrepoesi på et mer generelt og universelt nivå, er kapittel to til fire strukturert rundt hver sin barnelyriske sjanger: nonsensdikt, barneregler (nursery rhymes) og advarselsvers (cautionary verses). De tre siste kapitlene nærmer seg et utvalg dyrepoetiske tekster via et knippe etiske tema som forfatterne finner særlig relevante i lys av den antropocene tidsalder vi nå er inne i: forholdet mellom ville og temmede dyr/barn, antropomorfe dyr som mat og den sjette masseutryddelsen av arter som en form for global, industriell Holocaust.

Den tematisk-retoriske tilnærmingen som preger de tre siste kapitlene kler forfatterens prosjekt bedre enn den sjangermessige inndelingen i første del av boken. Selv om struktureringen i ulike lyriske teksttyper får frem noen gjennomgående retoriske strategier som synes typiske for sjangerne, virker avgrensingen ofte mer hemmende enn åpnende på resonnementet. Antakelig skyldes dette først og fremst at Kelen og Yous tekstnære omgang med diktene de analyserer ikke egentlig lar seg kombinere med generaliserende beskrivelser av sjangertrekk. Forfatterens viktigste bidrag til forståelsen av barnelyriske sjangre er etter mitt syn deres omgang med nonsensbegrepet. Ved ta for seg en rekke velkjente barnelitterære tekster som "Humpty Dumpty" (1797/1882), Heinrich Hoffmanns *Struwwelpeter* (1845) og Lewis Carrolls "Jabberwocky" (1871), viser de ikke bare at antropomorfe dyr i seg selv utgjør et sentralt nonsens-kjennetegn. De får også med tydelighet frem hvordan grepet, nesten uansett sjangermessig setting, skaper en form for ambivalens mellom det dyriske og det menneskelige. At flere nonsens-dikt nærleses i alle

bokens kapitler gjør det imidlertid betimelig å spørre om forfatterne i større grad burde ha orientert boken eksplisitt omkring antropomorfismen som nonsens-element.

Blant de tre mer tematisk orienterte kapitlene, bidrar særlig de to siste med tankevekkende og aktualiserende etiske perspektiver på barnelyrikkens antropomorfismer. Gjennom en nærlesning av flere av de matorienterte passasjene i Carrolls *Through the Looking-Glass* (1871) får Kelen og You frem et spekter av etiske problemstillinger som trer frem i møte med snakkende og menneskelignende dyr eller andre størrelser som presenteres som mat. Hva betyr det at Alice ikke ønsker å bli introdusert for den snakkende puddingen hun blir servert av Den røde dronningen, og hvordan skal vi tolke hennes fordømmelse av hvalrossen og snekkeren som spiser østersene som pliktskyldig stiller seg opp foran dem på stranden? Gjennom disse og andre eksempler viser forfatterne hvordan barnelitteraturens antropomorfe beskrivelser kan bidra til å avautomatisere vårt blikk for skapningene vi spiser. Dersom det å sette tennene i et lammelår ikke fremstår som vesensforskjellig fra å spise et menneskebein lever vi ikke da i en kannibalistisk kultur?

I det avsluttende kapittelet søker Kelen og You å bygge bro mellom (nonsens-)poesiens humoristiske lek med det menneskelige og det dyriske, og alvoret som de pågående naturkrisene i verden burde møtes med. Som de rettelig påpeker, forholder de fleste barn seg i dag langt oftere til antropomorfe dyr i bøker, filmer og videospill enn virkelige dyr i en naturlig setting. Samtidig spiser de over 7 milliardene mennesker på kloden om lag 70 milliarder dyr i året. Å fremstille dyr slik at de ligner på oss selv later altså ikke til å redusere vår appetitt på dem. Snarere tvert imot: "The more of them we eat, the more we make them speak" (243). Likevel argumenterer forfatterne for at dyrepoesien og særlig dens antropomorfismer har potensial til å vekke bevissthet om det dyriske i det menneskelige hos både unge og eldre lesere. Antropomorfismer kan altså ikke sies å være problematiske i seg selv, slik en kan få inntrykk av innenfor naturorienterte teoretiske felt som dyrestudier og økokritikk. De kan imidlertid avsløre aspekter ved menneskenes syn på seg selv og sine medskapninger som vi i større grad burde reflektere over.

Dyrepoesiens fremste styrke, synes altså å være dens fremmedgjørende og avautomatiserende kvaliteter – også i møte med globale kriser som den pågående sjette masseutryddelsen av dyre- og plantearter. Denne innsikten er langt fra ny eller original. Kelen og You lykkes imidlertid i å vise at litteraturens språk har noe viktig å fortelle oss mennesker om oss selv og vårt forhold til verden rundt oss. Det

er det ikke alle poetiske studier som makter. Språket som forfatterne selv benytter for å få dette frem tenderer imidlertid ofte mot å gjøre diktene de undersøker mer utilgjengelige enn de er. Dette er synd, for analysene og innsiktene de kommer frem til kaster et friskt og aktualiserende lys både på antropomorfismen og på dyrepoesien.

Beatrice G. Reed
Postdoktor i barnelitteratur
Høgskulen på Vestlandet